

УДК 351.756(477)

О. Л. Гамалій

СУЧАСНИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДЕЛІКТНОСТІ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ЇМ

У зв'язку з нагальною потребою посилення боротьби зі злочинністю виконано аналіз сучасного стану злочинності та адміністративної деліктності за участю іноземців в Україні, визначено найбільш суттєві ознаки суспільно небезпечних протиправних проявів.

Як відомо, Україна є поліетнічною державою, де проживають представники понад 130 національностей і народностей. Разом із тим, за даними МВС, тільки сьогодні в Україні нараховується близько 48 тис. іноземних студентів, які прибули сюди в мету навчання. При цьому, як свідчить головний консультант відділу політичних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень Л. Мазука [1], майже 70 % студентів є громадянами країн, що вважаються традиційними постачальниками нелегальних мігрантів (В'єтнам, Індія, Ірак, Іран, Йорданія, Нігерія, Пакистан, Палестина, Сирія). До того ж, певна кількість іноземців перебувають в Україні і на нелегальних засадах, поповнюючи й без того значну за чисельністю когорту легальних або напівлегальних іноземців. І цілком зрозуміло, що разом із привнесеними до нас власними культурно-побутовими нашаруваннями, означені іноземці не завжди «вписуються» в реалії країни перебування, являючись у тому числі й потенційними або реальними носіями злочинних проявів, обумовлених також економічними проблемами нашої держави.

Треба зазначити, що адміністративно-правовий статус, права та обов'язки іноземців, поведінка, проступки та злочини, що вчинялися іноземцями в Україні, свого часу були предметом наукових досліджень таких вчених, як С. В. Албул, С. В. Гаркавий, О. О. Грабовська, С. Ф. Константинов, П. Г. Назаренко, В. І. Палько,

© Гамалій О. Л., 2011

К. М. Соколецька та ін. Разом із тим, у зв'язку з висунутими керівництвом держави вимогами боротьби зі злочинністю потребують більш глибокого дослідження питання розробки нових заходів зниження рівня злочинності, у тому числі й шляхом адміністративно-правової протидії їй, що неможливо зробити без визначення сучасного стану злочинності та адміністративної деліктності за участю іноземців в Україні, що і є завданням цієї статті.

Безумовно, таке уявлення щодо масштабності явища та його показників, а також динаміки можна отримати насамперед з аналізу статистичних даних за останні роки.

Так, А. П. Мозоль із посиланням на Аналітичну довідку МВС України «Про виконання заходів боротьби з нелегальною міграцією в Україні за 1997–1999 рр.» 2000 року зазначає, що за 7 місяців 1998 р. іноземці вчинили в Україні 3448 злочинів. Серед них: 52 вбивства, 18 зґвалтувань, 133 розбої, 51 тяжке тілесне ушкодження, 16 пограбувань, 742 крадіжки, 187 хуліганств, 72 шахрайські операції та безліч інших злочинів, від яких постраждали громадяни України та люди, що перебувають на її території. Особи без громадянства вчинили за цей же період 1541 злочин, у тому числі 41 вбивство, 42 тілесних ушкодження, 11 зґвалтувань, 55 розбоїв, 107 хуліганств і 551 крадіжку. У 1999 році виявлено 3334 особи, які вчинили злочини, а у 2000 році – 2842 [2, с. 52–53].

У свою чергу, тогочасний Міністр внутрішніх справ Ю. Ф. Кравченко зазначав, що у 1998 р. органами внутрішніх справ України за вчинення злочинів виявлено та притягнуто до відповідальності 61 мігранта, серед яких: за умисне вбивство – 1 особу, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень – 2 особи, вчинення розбійного нападу – 3 особи, грабіж – 4, крадіжки державного майна – 8, крадіжки приватного майна громадян – 16, шахрайство – 2, підпал – 1, хуліганство – 9, вимагання приватного майна – 3 особи. За вчинення інших злочинів виявлено 22 особи цієї категорії [3, с. 353–354].

П. Г. Назаренко [4, с. 3], з посиланням на Звіт міністра внутрішніх справ перед українським народом 2003 р., повідомляв, що «у 2002–2003 роках реалізовано ряд організаційних та практичних заходів, під час яких виявлено 22,8 тис. незаконних мігрантів, близько 16 тис. котрих видворено за межі держави. Безпосередньо працівниками міліції виявлено та затримано 199 груп нелегальних мігрантів, загальною чисельністю 2,6 тис. осіб. Окрім того, у 2001 році порушено 965 кримінальних справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, скоєних іноземцями, що становить понад 2 % від загальної кількості вчинених наркозлочинів, із них 425 – вчинені громадянами країн СНД».

У зв'язку з характерною для усього світу концентрацією іноземців у найбільших містах і столицях країн – свого перебування, особливо показовими є й дані про стан злочинності в столиці України – місті Києві, в якому у 2009 р. з метою попередження злочинності

серед іноземних громадян у повній мірі забезпечувалась реалізація міграційного законодавства. Так, було організовано та проведено спеціальні операції «Навчальні заклади», «Мігрант», «Відпрацювання туристичних фірм» та «Іноземець», спрямовані на профілактику правопорушень і розкриття злочинів, учинених іноземними громадянами та відносно них. Службами Головного управління МВС України в м. Києві було здійснено перевірку понад 12,2 тис. об'єктів можливого перебування іноземців, а також майже 9,1 тис. квартир і приватних будинків. Виявлено 2264 нелегальних мігрантів, у тому числі 60 осіб у складі 4 організованих груп нелегалів. Видворено за межі держави 2405 іноземців, 3613 – скорочено термін перебування в Україні. За порушення міграційного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 9507 осіб, з яких 8167 іноземців та 1340 громадян України, у тому числі 266 посадових осіб [5].

Разом із тим, як видно, саме сьогодні статистичні не зменшуються, а навпаки, зростають – тільки за першу половину 2011 р. у Києві [6] суттєво, до 257, зросла кількість злочинів, вчинених безпосередньо іноземцями (у 2010 р. за цей самий період – 196), із них 4 вбивства, 3 тяжких тілесних ушкодження, 71 дрібна крадіжка, 10 грабежів, 10 розбоїв, 7 випадків шахрайства, 1 випадок здирництва та 10 ДТП, 2 заволодіння автомобілем, а також 19 випадків, пов'язаних із наркообігом. Як з'ясувалося, за цей період часу 96 злочинів вчинили громадяни Грузії (в тому числі 25 підробок документів, 20 випадків шахрайства, 9 випадків, пов'язаних із наркообігом, 2 пограбування, 2 тяжких тілесних ушкодження, 1 збройний напад, а також 1 факт сутенерства), 83 громадяни Росії, 31 громадянин Молдови, 15 – Азербайджану, 10 – Білорусі, 5 – Узбекистану, 6 – Македонії, 4 – Вірменії.

Слід зазначити, що проблема злочинності та адміністративної деліктності за участю іноземців в Україні має й дуже специфічний зворотний бік, коли здійснюються переважно корисливо-насильницькі злочини відносно самих іноземців, події щодо чого також мають певну питому вагу в загальному складі злочинів за участю іноземців.

На нашу думку, основним постійно діючим постачальником кримінального елементу з числа іноземців в Україну, а фактично – й суттєвим криміногенним і деліктогенним фактором, який сприяє зростанню злочинності, поширенню венеричних хвороб та СНІДу, підпільного ринку праці та торгівлі «живим товаром» – є саме нелегальна міграція. З цього приводу А. П. Мозоль зазначає [2, с. 17], що на початку 2000 р. на території України перебував майже мільйон громадян іноземних держав.

До речі, щодо безпосередньо механізму перетворення мігрантів на потенційно небезпечних правопорушників, то вчений відзначає, що «від моменту приїзду і до того часу, коли мігрант перестає бути таким і за основними ознаками зливається з корінним насе-

ленням, проходить певний період. В деяких випадках криміногенні фактори чи їх сукупність можуть негативно вплинути на особу мігранта, що здатне реалізуватися у протиправній поведінці» [2, с. 56], що у повній мірі співпадає з нашим баченням означеного механізму.

Станом на 2008 р., за аналітичною запискою «Оптимізація державної політики щодо попередження та протидії проявам ксенофобії та расизму в Україні» [7], кількість іноземців, зареєстрованих в Україні, становила 748037 осіб. Серед іноземців, зареєстрованих в Україні, найбільшу кількість становлять вихідці з Росії – 318560 осіб, Центральної Азії – 285806, Близького Сходу, Східної Європи (відповідно, 52187 та 32176 осіб) та особи без громадянства – 21439 осіб. За даними Міністерства освіти та науки України у 2007–2008 навчальному році загальна кількість іноземних студентів, які проходять навчання у навчальних закладах усіх типів, складала 39675 осіб.

Разом із тим, за даними Міжнародної організації міграції, серед усіх країн світу Україна посідає 10-те місце за кількістю іноземців на їх території, і становить на сьогодні майже 500 тис. людей [8]. Але виходячи із загальної світової тенденції до зростання такого роду показників, тим більше, за такий значний часовий лаг протягом минулих 10 років, є цілком обґрунтований привід вважати наведені Міжнародною організацією міграції дані далеко не остаточними.

За даними СБУ України, у 2011 р. «за напрямком контролрозв'язального захисту держави стосовно 3 іноземців порушено 2 кримінальні справи за ст. 114 (шпигунство), а також одну кримінальну справу за ст. 111 (державна зрада) Кримінального кодексу України щодо групи осіб з числа громадян України. До 5 років позбавлення волі засуджено одного іноземця (ст. 114 КК України). Припинено діяльність 15 злочинних груп із числа громадян України та іноземців, причетних до контрабанди й незаконного збуту ядерних матеріалів, радіоактивних та хімічних речовин 1-го класу небезпеки. Із незаконного обігу вилучено 87 кг ядерного матеріалу (урану-235 і урану-238), 600 кг радіаційно забруднених труб, 22,1 т високотоксичної хімічної речовини 1-го класу небезпеки» [9].

За даними МВС України «Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 рік)», оприлюднених на його веб-сайті 06.01.2012 [10], у табл. 27 наведена «Характеристика злочинів, скоєних окремими категоріями осіб, а також злочинність у громадських місцях». Так, у 2010 р. іноземними громадянами було вчинено 3524 злочини (питома вага 1,1 %), у 2011 р. – 3778 злочини (питома вага 1,2 %) із загальною динамікою в 7,2 %.

Слід зазначити, що будь-якої іншої відкритої статистики щодо іноземців, крім злочинів, вчинених окремими категоріями осіб (серед яких позначені також іноземці), а також злочинність у громадських місцях, МВС України в означеному звіті не надає, що є значним упущенням.

Разом із тим, за повідомленнями засобів масової інформації переважуючою сферою злочинної діяльності іноземців є, наприклад, обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – у тому числі, незаконне виробництво, придбання, перевезення чи збут наркотиків; незаконне виробництво, придбання, перевезення наркотиків без мети збуту; схиляння до вживання наркотиків та організація або утримання наркопритонів. Також є всі підстави вважати, хоча в табл. 31 [10] окремо й не виділено, що серед виявлених у 2011 р. 28 організованих груп і злочинних організацій з міжнародними зв'язками та 26 організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі, були задіяні також іноземці. Крім того, ми не виключаємо можливість участі іноземців і в таких видах злочинів, як проти житті та здоров'я особи; проти волі, честі та гідності особи; проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; проти власності; проти безпеки руху та експлуатації транспорту тощо.

Так, наприклад, за даними громадської організації «Імміграція – стоп!», тільки 21.11.2011 у місті Харкові зареєстровано випадок пограбування, вчиненого іноземними студентами з Азербайджану [11]. У 2010 р. тяжкі тілесні ушкодження були заподіяні українським громадянам підлітками в'єтнамської діаспори [12]. На жаль, це спонукає навіть до введення в кримінально-процесуальний ужиток нових понять і подальшої класифікації злочинів такого роду як етнічної (або емігрантської) злочинності в Україні.

Саме про значний розмах етнічної злочинності повідомлялось на веб-сайті ДЗГ МВС України ще у жовтні 2007 р. На жаль, відповідна рубрика сайту була обнудена з початку 2008 р., але в її передруківці за 12.10.2007 повідомлялося [13], що «поняття етнічної злочинності не з'явилося само собою, воно випливало з поступків людей, які, прибувши в Україну з інших держав, не шанували її законів, а іноді й намагалися диктувати нашому суспільству свої, злочинні. Часто вихідці з інших регіонів, найчастіше країн колишнього Радянського Союзу, об'єднуються в групи та скоюють різноманітні протизаконні діяння». Тоді ж, під час проведення операції «Трал», працівниками міліції за вчинення злочинів було затримано 859 громадян і вихідців з держав – учасниць СНД; викрито 11 учасників етнічних організованих груп; вилучено 48 одиниць вогнепальної зброї, майже 4 кг вибухівки та більше 1 тис. набоїв; задокументовано 5 злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; виявлено 8,6 тис. порушників адміністративного законодавства про правовий статус іноземців, у тому числі за порушення правил перебування в Україні – 5,8 тис., за невжиття заходів до своєчасної їх реєстрації – 1,2 тис. осіб.

Результативність операцій та відпрацювань, які проводяться в державі за участю відділів у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб (ВГІРФО), можна оцінити на прикладі території Одеської області [14] при проведенні спеціальних операцій

«Трал» та «Мігрант». Так, тільки з 14.02.2007 по 10.03.2007 працівниками одеської міліції було зафіксовано 640 порушень законодавства про правовий статус іноземців з боку громадян країн СНД; внесено до інтегрованої бази даних понад 850 інформацій відносно іноземців, що скоїли та можуть скоювати правопорушення та злочини на території України; розкрито 97 злочинів, вчинених вихідцями з Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови, Російської Федерації; затримано 86 іноземних громадян. З незаконного обігу вилучено 7 одиниць вогнепальної зброї і 265 боєприпасів, 12 кг наркотичних засобів та ліквідовано 2 канали надходження наркотиків до України з Молдови. Правоохоронцями затримано 22 злочинці, які перебували у розшуку за вчинення злочинів як на території України, так і інших держав. Встановлено 7 злочинних авторитетів з числа вихідців із країн СНД. Таку ж саму звітність можна навести й за інші періоди проведення аналогічних операцій.

Слід зазначити, що сьогодні серйозну протидію злочинності за участю іноземців в Україні здійснює Українське бюро Інтерполу, в обов'язки якого входить «робота у справах економічної спрямованості, у тому числі міжнародних шахрайств, протиправних дій фінансово-економічного характеру, вчинених із використанням інструментів іноземного походження (офшорні фірми, рахунки в іноземних банках) або за безпосередньої участі іноземців; контрабанда товарів, у тому числі найбільш закриміналізований на даний момент її сегмент – контрабанда транспортних засобів» [15].

На завершення зазначимо, що останнім часом проблема боротьби зі злочинністю за участю іноземців в Україні отримала нове нормативно-правове підґрунтя.

Передусім, це Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року за відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р [16], в якій проблеми організації профілактики правопорушень передбачається розв'язувати шляхом «ліквідації каналів незаконної міграції, посилення контролю за додержанням правил в'їзду в Україну, виїзду з України і перебування на її території іноземців та осіб без громадянства».

Зменшення рівня злочинності та адміністративної деліктності за участю іноземців в Україні можна очікувати внаслідок реалізації заходів, запропонованих у Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженої Указом Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011 [17], зокрема, шляхом удосконалення взаємодії правоохоронних органів України з питань боротьби з організованою злочинністю з правоохоронними органами іноземних держав на підставі відповідних міжнародних договорів; розширення практики укладання міжнародних договорів про співробітництво у боротьбі зі злочинністю, зокрема організованою, між правоохоронними органами України та відповідними органами іноземних держав; а також налагодження постійного

обміну досвідом спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю України з правоохоронними органами іноземних держав, стажування і навчання за кордоном відповідних фахівців.

Цілком погоджуємось із вже згаданою Л. Мазукою [1], що «перед українським суспільством та владою стоять комплексні завдання щодо виховних, попереджувальних та каральних заходів, які необхідно застосовувати для зупинення зростання проявів ксенофобії, міжетнічної та расової нетерпимості, виховання толерантності та поваги до іншого. Необхідно розробити систему соціальних, педагогічних, інформаційних, нормативно-правових та інших заходів, спрямованих на запобігання виникненню ксенофобії, а також попередження дій, які можуть цьому сприяти». Але разом із тим потребує оновлення та подальшого наукового обґрунтування й сама державна політика щодо перебування іноземців в Україні. Особливо, з метою суттєвого зниження злочинних проявів з боку іноземців. Крім того, існують деякі підстави вважати недосконалим і чинний державно-правовий вплив на стан злочинності та адміністративної деліктності за участю іноземців в Україні, включаючи й міграційні процеси, що потребує окремого дослідження.

Список літератури: 1. Олійник О. Свої чужі, або Чи загрожує щось розвитку міжнаціональних відносин в Україні? : [інтерв'ю з Л. Мазукою] [Електронний ресурс] / Олег Олійник ; Людмила Мазука. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1073594>. 2. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мозоль Анатолій Петрович. – К., 2002. – 212 с. 3. Кравченко Ю. Ф. Міліція України / Кравченко Ю. Ф. – К. : Генеза, 1999. – 432 с. 4. Назаренко П. Г. Особливості провадження досудового слідства у кримінальних справах за участю іноземців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Назаренко Павло Григорович. – Х., 2003. – 196 с. 5. Про стан криміногенної ситуації в місті Києві за 2009 рік та хід виконання Програми зміцнення законності, посилення боротьби зі злочинністю у місті Києві на 2007–2011 роки правоохоронними органами столиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmv.gov.ua/divinfo.asp?Id=216952>. – Офіц. веб-портал Київ. міськ. влади. 6. У Києві зростає кількість злочинів, скоєних іноземцями – МВС [Електронний ресурс] / [за матеріалами «Киевпресс»]. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/politics/180892>. 7. Мазука Л. Оптимізація державної політики щодо попередження та протидії проявам ксенофобії та расизму в Україні : [аналіт. записка] [Електронний ресурс] / Л. Мазука ; [Від соціокульт. та етнонац. досліджень НІСД]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/17.htm>. 8. Коваленко К. Україна посідає 10 місце у світі за кількістю іноземців, які проживають в ній [Електронний ресурс] / Костянтин Коваленко ; Суспільство. – Режим доступу: http://www.golosua.com/ua/main/article/suspilstvo/20101217_ukrayina-posida-10-misce-u-sviti-za-kilkistyu-inoz. – Назва з титулу екрана. 9. У Хорощковського підвели підсумки року що минає: засуджено понад 990 осіб [Електронний ресурс] / JeyNews. – Режим доступу: <http://jeynews.com.ua/news/d0/65455>. 10. Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 рік) [Електронний ресурс] / МВС України. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/doccatalog/document?id=717065>. 11. Удовиченко С. Спочатку пограбували, потім звинуватили в расизмі / Удови-

ченко Сергій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svoboda.org.ua/dopysy/dopysy/025748/>. 12. Челомбитько Ю. Виконавцю – шість років тюрми, замовник на свободі / Юрій Челомбитько ; кор. Удовиченко Сергій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://immigration-stop.org.ua/?p=869>. 13. Нечипоренко Л. Лист з МВС про етнічну злочинність : У гості – зі зброєю та наркотиками за пазухою [Електронний ресурс] / Любов Нечипоренко ; ДЗГ МВС України. – Режим доступу: <http://ua-indymedia.livejournal.com/212411.html>. 14. Операції та відпрацювання, які проводяться на території Одеської області за участю ВГПФО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odessa.umvd.gov.ua/Stranici/Vgirfo/operaciyi.htm>. – Назва з титулу екрана. 15. Відділ супроводження розслідувань [Електронний ресурс] / Укрбюро Інтерполу. – Режим доступу: http://42827.ncbint00.web.hosting-test.net/?page_id=34. 16. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3389. 17. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : указ Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 29. – Ст. 1138.

Надійшла до редколегії 23.12.2011

В связи с потребностью усиления борьбы с преступностью выполнен анализ современного состояния преступности и административной деликтности с участием иностранцев в Украине, определены наиболее существенные признаки общественно опасных противоправных проявлений.

In connection with the necessity of strengthening of fight against criminality the analysis of the modern state of criminality and administrative tortness with participation foreigners in Ukraine is executed, the most substantial signs of publicly dangerous criminal implications are defined.